

*Gladchenko A.M.*, Cand.Phil.Sci.,  
National Academy of the Security Service of Ukraine

### **FORMATION OF CZECH COLOR NAMES**

*This article presents consideration of the formation the lexical-semantic group of color names which are formed by color similarity to fruit trees and bushes in the Czech language. The issues of the words origin and derivation are highlighted.*

**Key words:** *Czech language, color term, dendronomeny, etymology.*

**УДК 81:22**

*Голубовська І.О.*, д. філол. н., проф.,  
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

### **МОВНИЙ ЗНАК У КОНТЕКСТІ КЛАСИЧНОГО І ПОСТКЛАСИЧНОГО ПІДХОДІВ ДО ПРОБЛЕМИ ПІЗНАННЯ**

*Статтю присвячено розгляду теоретичних положень, пов'язаних з новими підходами до дослідження природи мовного знака у контексті когнітивного антропоцентричного підходу до осмислення специфіки процесу семіозису. Поняття фігури спостерігача, запозичене з квантової механіки, розглядається на тлі біокогнітивної теорії мови чилійського вченого У. Матурани з проекцією на модуси усвідомлення сутності мовного знака, його денотативного і конотативного складників.*

**Ключові слова:** *фізична картина світу, квантова механіка, фігура спостерігача, біокогнітивна теорія мови У. Матурани, знак, мовний знак, семіозис, суб'єктивістський підхід.*

У рамках цієї статті ми зробимо спробу розібратися в питанні про те, у який спосіб зміна світоглядних домінант у сучасній фізиці (панування у її царині постулатів квантової механіки) позначилося на дослідницьких підходах і осмисленнях у лінгвістиці початку ХХІ століття. Нас у першу чергу буде цікавити зсув у теоретичному осмисленні сутності мовного знака.

Тому для початку зробимо екскурс в історію науки, оскільки уявлення, які виформовувалися у її лоні, тривалий час зумовлювали картину світобачення не тільки науковців, а й пересічних громадян.

Мабуть, не буде великим перебільшенням твердження про те, що приблизно у XVII ст., з появою праць Рене Декарта (1596-1650), завершує своє існування започаткований ще в античності погляд на навколишній світ як живу, мислячу субстанцію, з якою Людина перебуває у найтіснішому зв'язку і взаємодії. Французький філософ, математик, фізик і фізіолог Картезіз розвів у різні боки "тіло" і "дух", вважаючи, що вони є абсолютно відмінними і розділеними між собою формаціями. Природа і людина як її частина вживалися йому подібними до машини, котра функціонує за певними законами, підвладними математичному обчисленню. У п'ятій частині свого "Міркування про метод..." Декарт пише: "...наша душа має природу, абсолютно не залежну від тіла..." [Декарт 2011]. Великий англієць І. Ньютон (1643-1727) також на основі математичних операцій створив механістичну модель Всесвіту, яка увійшла в історію під назвою "ньютонівська фізика", що майже на 300 років переконало науковців у тривимірності Всесвіту і механістичному підґрунті його існування. Таке розуміння устрою світу поширилося в астрономії, хімії, біології і стало еталонним для пересічної людини [Арнтц, Чейс, Вісенте 2011, 55 – 56]. У класичній ньютонівській фізиці узагальнювалися спостереження над щільними матеріальними об'єктами, її положення були неодноразово доведені, перевірені і поглиблені.

Проте на початку XX ст. фізики заглибилися у вивчення мікросвіту. Виникає квантова механіка [Бор 1961, 1970-1971; Гейзенберг 1934, 1989; Шредингер 1972, 1976], яка заперечує постульовану Р. Декартом "несвідомість" і "бездуховність" матерії і, ще більше, доводить, що закони ньютонівської фізики не є релевантними для досліджуваного рівня реальності. Ці вчені твердять, що матерія у своїх витоках є енергією, а фізичний універсум за своєю генезою не є фізичним, бо виникає з інформаційного поля, або поля свідомості. Якщо класична фізика була детермінованою: вчений, виходячи з певних передумов на кшталт локусу і швидкості руху об'єкта міг прорахувати, куди саме пересуватиметься досліджуваний об'єкт і де він опиниться через деякий час, то квантова фізика – ймовірна: не можна з абсолютною впевненістю прогнозувати "поведінку" фокусного об'єкта. Якщо класична фізика механістична, засновується на положенні про те, що природу об'єкта визначають його складники, – квантова фізика цілісна: в її інтерпретації Всесвіт виступає

єдиним синергетичним цілим, частини якого, впливаючи одна на одну, створюють принципово нову якість.

Ми зараз не будемо заглиблюватися у положення, гіпотези, теореми і інсайти квантової механіки (а їх чимало: про "пустоту" атома, про хвильовий характер частинки, квантовий стрибок, принцип невизначеності, нелокальність об'єктів Всесвіту і їх постійний взаємозв'язок на рівні частинок за межами простору й часу – теорема Белла, тощо). Для цілей і завдань цієї статті релевантним є положення квантової фізики про те, що спостерігач впливає на об'єкт свого спостереження, чим нівелюється принципова для класичної фізики відмінність між суб'єктом і об'єктом, яка приймалася а ргіогі, протягом майже 400 років. Більше того, спостереження над субатомними феноменами створює умови для виявлення їх властивостей, котрі є **залежними від свідомості спостерігача**, – все це нівелює грані між суб'єктивною свідомістю спостерігача і об'єктом спостереження, який належить реальності. Вони, по суті, зливаються у процесі створення оточуючого нас світу.

Положення квантової механіки настільки дивовижні і настільки розходяться з картиною світу, яка склалася наразі у свідомості пересічної людини, що навіть її творці зазначають: "Той, хто не був приголомшений при першому знайомстві з квантовою теорією, скоріш за все нічого не зрозумів" (Нільс Бор, лауреат Нобелівської премії 1922 р. за праці, присвячені структурі атома); "Вважаю, що можу із впевненістю твердити: квантову механіку не розуміє ніхто" (Річард Фейнман, лауреат Нобелівської премії 1965 р. за праці у галузі квантової електродинаміки) [Артц, Чейс, Висенте 2011, 99-100]. Проте ця нова парадигма розуміння світоустрою, як видається, надає науковцям, котрі реалізують свої пошуки у найрізноманітніших галузях науки, найпотужніший методологічний інструмент для поглиблення і розширення знання про природу, сутність і функції досліджуваних об'єктів.

Оскільки ідеї квантової механіки у наш час "вітають у повітрі", це вже знайшло відгук в інших науках. Так, Умберто Р. Матурано, чілійський біолог, виступив з ідеєю онтологічної первинності спостереження відносно фізичної реальності, іншими словами, те, що ми називаємо реальністю, повністю залежить від біологічних систем. При цьому мова, яка виступає середовищем існування людської реальності, подає нам об'єктивний світ " ... так, немов би він існує незалежно від нас" [Имото 2006, 18]. Для Матурані опис

дійсності за допомогою мови (у його власних термінах "ділянка міжоб'єктності") і є об'єктивною реальністю. Таким чином, пропонується принципово новий погляд на феномен пізнання: "Ми, люди, існуємо, оскільки усвідомлюємо себе в мові. Тільки тому, що ми існуємо як сутності, котрі усвідомлюють себе, наявна ділянка фізичного існування в якості лімітуючої когнітивної області.... Фізична сфера існування є вторинною відносно ...життя людини-спостерігача, незважаючи на те, що феномен життя людини-спостерігача виникає з фізичної області існування" [Maturana 1992, 115. Цит. по Імото 2006, 10]. Цікаво, що ідеї цього талановитого вченого були піддані суворій критиці з боку іменитих американських лінгвістів Девіда Джонсона і Джона Сьорля [Див. Імото 2006, 8-9], які дружно записали Матурану в онтологічні ідеалісти, закидаючи йому невизнання існування зовнішнього світу. Проте, як справедливо демонструє у своїй статті японський вчений Імото Сеїчі [Імото 2006], Матурана лише обґрунтовував ідею про онтологічну первинність спостерігача відносно фізичної області існування, стверджуючи про те, що **спочатку був спостерігач, а вже потім фізичний світ.**

Зацікавлений читач може звернутися до праць самого У. Матурани [Матурана 1996; Maturana 2000; Матурана, Варела 2001;] або до метатекстів, які висвітлюють основні положення і зміст цієї оригінальної і повністю відповідаючої "spirit of time" теорії [Глыбин 2006; Торофимова 2006; Імото 2006], проте ми зараз зупинимось на тих її постулатах, котрі мають безпосередній стосунок до цілей і завдань цієї статті.

Послухаємо самого У. Матурану: " ... мова не передає інформації, а її функціональна роль полягає у створенні кооперативної області взаємодії між мовцями шляхом вироблення загальної системи відліку... Кожен мовець... діє виключно у рамках своєї когнітивної області, де будь-яка ... істина залежить від досвіду численних переживань [Матурана 1996]. З цього твердження випливають три основні висновки: 1) мова не є денотативною системою, оскільки не передає інформації; 2) мова є конотативною системою, оскільки кожен мовець має свою емотивно забарвлену когнітивну сферу; 3) головна функція мови полягає у синхронізації взаємодій між мовцями (згадаймо у зв'язку з цим сугестивну теорію походження мови, запропоновану свого часу Б.Ф. Поршневим). Ці візії, по суті, виключають соссюрівське "класичне" розуміння мови як "речі в собі", що належить дійсності і

якій постулюється низка незалежних від носія мови властивостей. Таким чином, мова в інтерпретації У. Матурани постає інтегративною частиною біокогнітивної сфери людини.

Щоправда, схожі ідеї, хоча й висловлені в інших термінах, виникали ще у XIX ст. у рамках течії психологізму у мовознавстві. Так, великий В. фон Гумбольдт пише: "Люди розуміють одне одного не тому, що вони засвоїли знаки предметів і не тому, що під знаками вони домовилися розуміти одні й ті самі поняття, а тому, що ...знаки являють собою певні ланки у ланцюгу чуттєвого сприйняття людини і у внутрішньому механізмі оформлення понять; при їх найменуванні зачіпають одні й ті самі струни духовного інструменту, внаслідок чого у кожній людини виникають *відповідні, проте не одні й ті самі поняття* (курсив мій – І.Г.)" [Цит. по: Звегинцев 1956, 4]. На психологічні особливості у функціонуванні знаків звертали свою увагу такі непересічні вчені, як В.О. Богородицький, І. О. Бодуен-де-Куртене, О.О. Потебня, В.К. Поржезинський, П.Ф. Фортунатов та ін. Не вдаючись до детального розгляду їх осягнень сутності й природи людської мови (багато у чому погляди цих вчених, зокрема на мовний знак, різняться), зазначимо тільки, що об'єднуючим моментом для всіх них було осмислення мови, і мовного знака зокрема, у найтіснішій взаємодії з усією сферою психічної діяльності людини. Ідеї сучасного лінгвістичного когнітивізму, безсумнівно, мають за джерело (що часто-густо не усвідомлюється в історіографії мовознавчої науки) психологічне розуміння й осмислення мовних і мовленнєвих феноменів, яке панувало у рамках психологічної течії у мовознавстві.

З виходом у світ славнозвісного "Курсу загальної лінгвістики" (1916 р.) мова як система знаків для позначення понять почала супокладатися всім іншим системам знаків, що використовувалися у житті суспільства для передачі інформації (письму, абетці для глухонімих, символічним обрядам, формам ввічливості, військовим сигналам), щоправда з маркером "найважливіша поміж усіх" [Сосюр 1998, 28]. Включення проблематики мовного знака до ойкумени семіології як науки **про всі існуючі знакові системи** призвело до нівелювання специфіки його складних і багатовимірних стосунків з психічними і логічними категоріями: "... проблему природи мовного знака фактично було виключено з наукового розгляду лінгвістів..." [Звегинцев 1956, 7].

Проте повернімося знов до матуранівського "спостерігача". Ніде правди діти, проблема суб'єктивності у мові й мовленні (яку можна вважати ізоморфною проблемі спостерігача) постала вже давно. У

працях Ш. Баллі, Е. Бенвеніста, В.В. Виноградова, М.М. Бахтіна, та інших вчених були запропоновані підходи до кваліфікації людини в якості суб'єкта мовленнєвої діяльності, сприйняття, дейксису, зокрема вивчалася стилістика та поетика мовних засобів реалізації ролі мовця, їх комунікативна функція, однак " ... тільки У. Магурана надав фігурі спостерігача статус епістемічної неминучості, тотальної невідворотності у когнітивному процесі" [Глыбин 2006, 34]. Впровадження константи спостерігача до процесу семіозису заклало міну у те, що ми називаємо "класичним поглядом на мову", який сягає ідей Ф. де Соссюра і передбачає погляд на мову як на постійний код, який підлягає шифруванню і дешифруванню у процесах комунікації знов-таки у межах загального коду: "Використовувати мову, проявляти мовну поведінку – означає користуватися "неявним знанням" мови, тобто знанням системи інваріантних кореляцій між формою і значенням, яка пасивно перебуває у свідомості, будучи автономною та ізольованою від усього, що відбувається у зовнішньому світі... Використання цієї системи в ідеальному випадку зводиться до здійснення обчислювальних операцій над одиницями системи з метою породження та інтерпретації граматично правильних висловлювань [Лав 2006, 113]. Кваліфікація мови як незмінного коду, який забезпечує можливість комунікації свого часу була названа Р. Харрісом "мовним міфом" [Harris 1981], на зміну якому пропонувався інтегральний погляд на мову, у світлі якого породження та інтерпретація мовних знаків "... є контекстно обумовленим, таким процесом надання поведінці або продуктам поведінки (голосовим, жестовим або іншим) семіотичної значущості, що відбувається у реальному часі" [Лав 2006, 113]. Тоді знаковість постає не як константа, а та властивість мовного знака, яка змінюється: "... семіотична цінність знака не є незмінною ані для всіх відправників знаків, ані для всіх випадків його використання у процесі породження знаків... Мовний знак – вимовлений, написаний або поданий будь-яким іншим способом, не є об'єктом чи постійною властивістю об'єкта. Він не має постійної або усталеної семіотичної цінності. Він стає знаком тільки коли використовується в якості такого, і його значення виступає функцією такого використання" [Op. cit., с. 113]. Згадаймо навздогін цій цитаті слова Р. Харріса: "Знаки не дані заздалегідь, вони породжуються. Здатність породжувати знаки, як тільки у цьому виникає потреба, є природною людською здібністю" [Harris 2000, 69 ]. Іншими словами, знак не є чимось на кшталт контейнера

зі своїм ярликом і раз і назавжди визначеним змістовим наповненням, він **не є об'єктом, за яким навічно закріпилося певне значення**, тому що зв'язок між знаком та його референтом є психічно заангажованим, опосередкованим думкою, сукупністю інтенціонально зумовлених процесів, що відбуваються у свідомості людини і детерміновані її когнітивним досвідом. При цьому у рамках біокогнітивної концепції мови, запропонованої У. Матураною, інтенціональність імплікує "властивість живої системи модифікувати стан взаємної каузації зі світом на основі досвіду, здобутого впродовж певного часу..." [Кравченко 2006, 148].

Таким чином, будь-яке значення має діяльнсну природу, оскільки виникає лише внаслідок взаємодії людини із соціальним середовищем. Не можна не погодитися із О.В. Кравченко, який стверджує, що "у класичному семантичному трикутнику<sup>6</sup> не знаходиться місця чиннику *іншої свідомості*, без якого будь-яке схематичне представлення семіозису є глибоко ущербним" [Op.cit., 152].

Таким чином, у наш час кардинально змінюється наукова картина світу, що поступово призводить до змін у "звичайній свідомості" людини і не може не позначитися на теоретичних підходах і розуміннях у царині найрізноманітніших галузей людського знання. Запропонована У. Матураною біокогнітивна концепція мови актуалізує фігуру спостерігача, що вперше постала у квантовій механіці; її автор наполягає на тому, що та модель світу, яка постає у мові і фактично являє нам те, що ми називаємо "реальністю", залежить від когнітивної сфери людини-спостерігача як чинника змінності цієї реальності. При екстраполяції положень вище розглянутої теорії на проблему мовного знака, ми неминуче підходимо до усвідомлення необхідності застосування суб'єктивістського, точніше інтерсубективістського підходу до розуміння процесів знакоутворення (семіозису). Мова постає особливою ділянкою когнітивних взаємодій комунікантів, на якій у повній мірі виявляється діяльнсна, динамічна природа мовного значення. Предметна, статична інтерпретація мовної семантики, характерна для традиційної картезіанської лінгвістики, не відповідає новим осмисленням антропоцентричної лінгвістики і на даному етапі у її розвитку може вважатися епістемічним анахронізмом.

---

<sup>6</sup> Фігура семантичного трикутника для представлення стосунків між формою і змістом мовного знака у процесі семіозису була запропонована німецьким логіком, математиком і філософом Г. Фреге і розвинута далі англійськими вченими К. Огденом і Й. Ричардсом.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Артц У.* Кроличья нора, или что мы знаем о себе и Вселенной / Уильям Артц, Бетси Чейс, Марк Висенте; [пер. с англ. А. Степановой]. – М.: Эксмо, 2011. – 448 с.
2. *Бахтин М.М.* Эстетика словесного творчества / Сост. С.Г. Бочаров, прим. С.С. Аверинцев, С.Г. Бочаров. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
3. *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / пер. с франц. Ю.Н. Караулов; ред., вступ. ст., коммент. Ю.С. Степанов. – М.: Прогресс, 1974. – 448 с.
4. *Бор Н.* Атомная физика и человеческое познание / Пер. с англ. В.А. Фока и А.В. Лермонотовой. – М.: Иноиздат, 1961. – 152 с.
5. *Бор Н.* Избранные научные труды в 2-х т./ Под ред. И.Е. Тамма. Т. 1-2. – М.: Наука, 1970-1971.
6. *Гейзенберг В., Шредингер Э., Дирак П.А.* Современная квантовая механика. Три нобелевских доклада. – Л.- М: ГТПИ, 1934 – 36 с.
7. *Гейзенберг В.* Физика и философия. Часть и целое / Пер. с нем. – М.: Наука, 1989. – 399 с.
8. *Глыбин В.В.* "Эпистемологические миражи" лингвистики // *Studia Linguistica Cognitiva*. Вып 1. Язык и познание. Методологические проблемы и перспективы. – М.: Гнозис, 2006 – С. 31-44.
9. *Декарт Р.* Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках и другие философские работы . – Режим доступа: [psylib.org.ua/books/dekar01/txt05/htm](http://psylib.org.ua/books/dekar01/txt05/htm).
10. *Звегинцев В.А.* Проблема знаковости языка. – М.: Изд-во МГУ, 1956. – 36 с.
11. *Имото С.* Философское основание теории восприятия Матураны // *Studia Linguistica Cognitiva*. Вып 1. Язык и познание. Методологические проблемы и перспективы. – М.: Гнозис, 2006 – С. 8 -19.
12. *Кравченко А.В.* Является ли язык репрезентативной системой? // *Studia Linguistica Cognitiva*. Вып 1. Язык и познание. Методологические проблемы и перспективы. – М.: Гнозис, 2006 – С. 135 -156.
13. *Лав Н.* Когниция и языковой миф // *Studia Linguistica Cognitiva*. Вып 1. Язык и познание. Методологические проблемы и перспективы. – М.: Гнозис, 2006 – С. 105 – 134.
14. *Матурана У.Р.* Биология познания // Язык и интеллект. – М.: Прогресс, 1995. – С. 95 – 142.
15. *Матурана У.Р., Варела Ф.Х.* Дерево познания. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 450 с.
16. *Поршнев Б. Ф.* О начале человеческой истории / Поршнев Борис Фёдорович. – М.: ФЭРИ-В, 2006. – 640 с.
17. *Сосюр Фердинан де.* Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. – К.: Основи, 1988. – 324 с.



18. Трофимова Е.Б. Статус языка в концепции У. Матураны // *Studia Linguistica Cognitiva*. Вып. 1. Язык и познание. Методологические проблемы и перспективы. – М.: Гнозис, 2006 – С. 20-30.

19. Шрёдингер Э. Что такое жизнь? С точки зрения физика / Пер. с англ. А.А. Малиновского, Г.Г. Порошенко. – Изд. 2-е, М.: Атомиздат, 1972. – 88 с.

20. Шрёдингер Э. Избранные труды по квантовой механике. Основополагающие работы по волновой механике 1926-1927 гг. – М.: Наука, 1976. – 424 с.

21. Harris R. *The Language Myth*. – London: Duckworth, 1981. – 340 p.

22. Harris R. *Rethinking Writing*. – London: Athlone Press, 2000. – 220 p.

23. Maturana H.R. *The Biological Foundations of Self-Consciousness and the Physical Domain of Existence*. – In: N. Luhmann, H. Maturana, M. Namiki, V. Redder, F. Varela, Beobachter: *Konvergenz der Erkenntnistheorien?* (2-nd ed.). – Munich: Wilhelm Fink Verlag. – P. 47-117.

24. Maturana H.R. *The nature of the laws of nature // Systems Research and Behavioral Science*. – 2000, Vol. 17. – P. 459 – 468.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2013.

*Голубовская И.А.*, д-р філол.н., проф.,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

### **ЯЗЫКОВОЙ ЗНАК В КОНТЕКСТЕ КЛАССИЧЕСКОГО И ПОСТКЛАССИЧЕСКОГО ПОДХОДОВ К ПРОБЛЕМЕ ПОЗНАНИЯ**

*Статья посвящена теоретическим проблемам, связанным с новым осмыслением природы и сущности языкового знака в контексте когнитивного антропоцентрического похода к осмыслению специфики процесса знакопорождения. Понятие фигуры наблюдателя, заимствованное из квантовой механики, рассматривается на фоне биокогнитивной теории языка чилийского ученого В. Матураны с проекцией на модусы понимания сущности языкового знака, его денотативной и коннотативной составляющих.*

**Ключевые слова:** *физическая картина мира, квантовая механика, фигура наблюдателя, биокогнитивная теория языка У. Матураны, знак, языковой знак, семиозис, субъективистский подход.*

*Golubovska I.*, Doctor of Philol.Sci., Full Professor

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

### **LANGUAGE SIGN IN THE CONTEXT OF CLASSICAL AND POST-CLASSICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF COGNITION**

*The article is devoted to theoretical problems related with a new reflection on the nature and essence of the language sign in the context of*

*cognitive anthropocentric approach to understanding the specificity of semiotic process. Concept "figure of observer" borrowed from quantum mechanics is being considered on the background of the theory of language proposed by Chilean scientist U. Maturana alongside with its projection on modes of understanding the nature of the sign, its denotative and connotative components.*

**Key words:** *physical model of the world, quantum mechanics, figure of the observer, U. Maturana's biological theory of language, sign, language sign, semiotic process, subjective approach.*

**УДК 801.7+81'37::811.124'02**

**Грекова М. А.** асп.,  
Київський національний лінгвістичний університет

### **ПТАХИ У ЛІРИЦІ ГОРАЦІЯ**

*У статті розглядаються образи птахів у системі поетичних образів од Горація та робиться спроба реконструювати концепт ПТАХ у його поезіях. Встановлено, що ключовими художніми образами птахів є образи-символи птахів-віщунів, лебедя та голуба. Контекстом для цих образів є як події римської історії, так і міфічні сюжети.*

**Ключові слова:** *поетичні образи Горація, образи-символи, образи-міфологеми, концепт ПТАХ у Горація.*

Численна вітчизняна і зарубіжна література, присвячена Горацію [1 – 21], вказує на незгасаючий інтерес у вчених-філологів до творчості цього класика античної літератури. Поезії Горація досліджувалися в історичному [1, 13, 14, 17], філософсько-естетичному [4, 6, 11], міфологічному [8], символічному [8], загально-філологічному [2, 3, 7, 9 – 12, 15 – 21], вузько-лінгвістичному [5] ключі. Різні підходи застосовувалися і для опису його поетичних образів [2, 3, 7 – 9, 11, 12, 14 – 21]. Проте, наскільки нам відомо, спеціального дослідження системи поетичних образів саме птахів у поезії Горація ще не здійснювалося.

**Мета** нашої розвідки – описати образи птахів у горацієвих одах, з'ясувати місце цих образів у системі поетичних образів, мотивів та сюжетів Горація, структурувати ці образи і спробувати реконструювати концепт ПТАХ у ліриці Горація.